

Aranka György nyelvújító öröksége

Beszélgetés Biró Annamária irodalomtörténésszel, az Arany János-érem kitüntetettjével

A szatmárnémeti születésű, Kolozsváron munkálkodó Biró Annamária irodalomtörténész a Magyar Tudományos Akadémia Arany János-érmét vehette át nemrég. A felvilágosodás és a reformkor irodalmának kutatójával a kitüntetésről és az általa kutatott korról beszélgettünk.

– Arany János-érmet kapott kutatói és a magyar közönségért végzett munkája elismeréseként. Mit jelent az irodalomtörténész életében egy ilyen kitüntetés?

– Úgy sejtem, az érmet elsősorban a könyvkiadói tevékenységemért kaptam, a méltatásban is ezt emelték ki, így inkább az ezért felelős énem örül, az irodalomtörténészt kicsit háttérbe szorítva. Ez esetben viszont az érmet több munkatársammal is meg kellene osztani, hiszen a könyvkiadói tevékenység nem egyemberes munka, sokan dolgoznak azon, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadója színvonalas könyveket jelentessen meg. Arra törekszünk, hogy a tudományos könyvkiadás terén megkezdhetetlenek legyünk. Szerencsére e tevékenységet nem kitüntetésekben mérik, hanem a megjelent munkák bizonyítják, hogy erőfeszítéseink nem hiábavalóak. Mivel azonban az érmet az MTA adja, természetesen az irodalomtörténész tevékenységre is ráirányul a figyelem, főleg hogy a közönségi oldalnak köszönhetően a hír a szűk szakmai közeget túl is eljut a közönséghez.

– Fő szakterülete a magyar reformkor és a felvilágosodás irodalma. Miért esett a választása 18. századi magyar irodalomtörténet kutatására?

– Nem felelne meg a valóságnak, ha azt mondanám, hogy mindig ez érdekelt. Kicsit a véletlen műve is, attól függ, ki az a tanár, aki egyetemistaként először megszólít, hogy egy-egy témával, szemináriummal dolgozzatok, érdemes lenne bővebben is foglalkozni. Az én életemben Egyed Emese volt az, aki először adott egy Aranka György-szöveget a kezembe, hogy írjak róla dolgozatot. Ilyenkor az ember beleássa magát a korszakba, és jobb esetben megtalálja benne az érdeklődésének megfelelő problémákat. Nagyon tetszik a felvilágosodásban az a mérhetetlen bizalom, amivel az emberi elme felé fordulnak, és amelynek aztán a kudarcait is látni lehet. Az is érdekes, ahogy hirtelen kitér a világ és az új közegnek köszönhetően egymástól távol élő emberek kezdenek el kommunikálni egymással. Izgalmas, ahogy a gondolkodási struktúrák más-más közegbe kerülve megváltoznak.

– Ön egyben „németes” is. A Habsburg-időszak öröksége

gként mai napig tartó vita tárgyát képezi a kuruc-labanc ellentét. Hogyan érhető ez tetten a korabeli magyar közbeszédben, és milyen mértékben elfogulatlan a történetírás, amely ezt az utókor számára megőrökíti?

– Ez nehéz kérdés, több disszertációt is lehetne írni róla. A történetírás sohasem objektív, hiszen a történetíró is valamilyen adott struktúrában gondolkodik, értelmez és hozza létre a saját elbeszélését. A korabeli közbeszéd – ha egyáltalán beszélhetünk erről a 18. századra vonatkoztatva, hiszen a nyilvánosság ekkoriban kezd kialakulni – a beszélők státusa által meghatározott. Tehát soha nem lehet figyelmen kívül hagyni, ki az, aki állít valamit és melyik csoportnak a tagja. Magyar nyelvterületen sokáig meghatározó a különböző privilégiumokra épülő rendi struktúra. Tehát más volt az érdeke egy magyarországi katolikus főnemesnek, más egy erdélyi unitárius kismemesnek, és teljesen más egy erdélyi száznak vagy szepességi németnek. A kuruc-labanc ellentét egy leegyszerűsített problémája e rendiségből adódó sokféleségnek.

– Nemzetek Erdélyben című könyve a korabeli viszonyokat veszi számba elsősorban irodalmi szempontból. Magyarországnak e térségében mennyire volt meghatározó a magyar-német párbeszéd és a vita?

– A kötet elsősorban egy Erdélyhez köthető vitáról szól, ami egy Göttingában élő történész könyvének megjelenése kapcsán vált intenzívebbé, de az alapjai a korabeli politikában keresendők. II. József racionalizálni akarván a birodalom működését megszüntette azokat a privilégiumokat, amelyek alapján a birodalom egyes részei addig működtek. Mivel a politikai vitáknak nem igazán volt terépe – lévén, hogy országgyűléseket nem hívtak össze –, az erről való beszéd átkerült a kéziratok és nyomtatott szövegek világába, ezekkel foglalkozom én az említett kötetben. Nem állítom, hogy nem létezik párbeszéd az erdélyi szászok és magyarok között, de a vita mégis kicsit egyoldalú. A göttingai August Ludwig Schlözer szász történelemről szóló könyve a korabeli Európában ismertté válik, hiszen szerzője az egyik legfontosabb szereplője a korszak történetírás-

Biró Annamária irodalomtörténész az MTA kitüntetését elsősorban a könyvkiadói tevékenységéért kapta

sának. A magyar olvasók sérelmezik a korai magyar múlt negatív ábrázolását, de ellenszövegeket magyarul fogalmaznak meg, hiszen a nemzeti nyelvű irodalom jelentősége is megnő e korszakban. Ezáltal viszont kicsit be is zárkoznak, mivel ellenérveik magához a vitapartnerhez sem jutnak el, a szász tudósok tudnak magyarul, a göttingai német viszont nem.

– Milyen a magyar irodalomkutatók megítélése német nyelvterületen? Milyen gyakorisággal jár el ilyen szakmai fórumokra?

– A fentebb leírt helyzet ma is érvényes. Kevés olyan német kutatója van a 18–19. századnak, aki tudna magyarul, így számukra fontos, hogy a szakmai konferenciákon jelen legyenek azok a kutatók, akik a nemzeti nyelven írott szövegekkel foglalkoznak, és közvetíteni tudják feljűk az itteni folyamatokat. Egy Schlözer-konferencián például elég nagy megröszérlést okozott, hogy van Európának olyan pontja, ahol nem a feltétlen tisztelt hangján szóltak az általuk oly nagyra tartott történészeiről. Fontosnak tartom az ilyen konferenciákon való részvételt, mert a témáink újragondolása fordítva is igaz: be kell látnunk, hogy a százmunkra gyakran evidens állítások vagy közismertnek vélt személyek egy másik közegben magyarozatra szorulnak.

– Ön az egykori erdélyi tudós, Aranka György lelkes kutatója. Mit hagyott ránk a Nyelvújító Társaság megalapítója?

– Elsősorban hatalmas kéziratok hagyatékot, amely ma szétszórtan található különböző erdélyi és magyarországi gyűjteményekben. Ennek köszönhetően rengeteg munkát, hiszen ezt az anyagot fel kell dolgozni, részben kiadni, átláthatóvá tenni. Megválaszolandó kér-

dések sorát hagyta ránk. Például hogy a tiltások ellenére hogyan volt képes működni a Nyelvújító Társaság, mit tudtak megvalósítani, mi volt a munkamódszer és természetesen azt is jó lenne tudni, hol rontották el. A mai közbeszédben Aranka Györgynek elsősorban a nyelvújító tevékenysége ismert, de intézményszervező munkája mellett fordító, költő, filozófus is volt. Több kutató foglalkozik e hagyatékkal. Engem most a levelezésének kiadása mellett leginkább az foglalkoztat, hogy a korabeli politikai helyzet hogyan befolyásol-

ni, amelyek segítenek az olvasott szövegek feldolgozásában, bármelyik korszakból is származzanak azok. Azt hiszem, nem csak egyetlen módszer létezik: a hallgatók különböző tanároktól más-más megközelítési irányokat tanulnak, ezek kombinációjából aztán majd létrehozhatják saját viszonyulásokat az irodalmi szövegekhez és azok oktatásához.

– Hogyan látja a magyar kutatók boldogulási lehetőségét a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen?

A mai közbeszédben Aranka Györgynek elsősorban a nyelvújító tevékenysége ismert, de intézményszervező munkája mellett fordító, költő, filozófus is volt.

ta a tudományos munkát, milyen a két terület egymáshoz való viszonya, miért tekint a politikum potenciális veszélyforrásként a tudósokra. Ez ma is jó kérdés, érdemes látni, hogy a múltban e feszültségeket hogyan kezelték.

– Hogyan értékeli az elmúlt évszázadok magyar irodalmának oktatását? Mennyire hatékony a jelenlegi módszer, illetve mit kellene ezen változtatni?

– Oktatástörténettel nem foglalkoztam, ráadásul ma inkább csak azt látom, hogyan oktatjuk az irodalmat az egyetemen. Ami nyilván teljesen más módszereket igényel, mint az iskolai oktatás, hiszen hozzánk olyan fiatalok jönnek, akik érdeklődnek az irodalom iránt. Nem tudom, miben mérjük a hatékonyságot. A közoktatásban talán abban, hogy olvasni szerető embereket neveljenek az iskolák. Sokan dolgoznak ezen, ezért bízom abban, hogy sikerül megoldást találni. Az egyetemen szakembereket nevelünk, ott olyan értelmezési technikákat kell taníta-

– A lehetőségek szűkre szabottak, de nem hiszem, hogy itt különbség lenne a magyar és román kutatók között. Aki kutató szeretne lenni, annak az egyetem doktori tanulmányainak befejezéséig teret biztosít. Bár persze lehetne több doktori ösztöndíj is, abból soha nem elég, hiszen a tanulni vágyók szerezésére sokan vannak. Utána már nehezebb a helyzet. Kutatói és oktatói hely kevés van (ez tudományterületenként változik, én elsősorban a humán tudományokról beszélek), úgyhogy a legnagyobb kérdés az, mit tesz az ember a sikeres doktori védés után. A kutatói helyek nálunk is, mint egyébként mindenhol Európában, általában háromévesek és a sikeres pályázatokon múlnak. Így viszont elég nehéz egzisztenciát teremteni. Szerencsésnek mondható az, aki folytathatja azt a kutatói munkát, amit a doktori tanulmányok alatt nagy lendülettel elkezdett.

JANCÓS RENÁTA

A szerző médiaszakos egyetemi hallgató